

TÜRKÇE YENİ TERİMLERİNE KAVUŞTU *

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Projesi kapsamında hayata geçirilen Mühendislik Terimleri Sözlüğü, Boğaziçi Üniversitesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği öğretim üyesi Prof. Dr. Bülent Sankur'un yürütücülüğünde hazırlanarak www.tubaterim.gov.tr adresinde kullanıma sunuldu. Yüzlerce akademisyenin gönüllü katkısıyla, adeta kuyumcu titizliğiyle çalışması sonucunda kapsamlı bir kaynak oluşturduklarını belirten Sankur, Türkçeye bilim ve teknoloji terimleri kazandırmayı amaçlıyor.

22 mühendislik alanının temel terimlerini kapsayan, eğitim ve öğretimde, yayınlarda, yönetmeliklerde geçen, endüstri, araştırma ve ticaret pratiğinde kullanılan 33 bin terimden oluşan Mühendislik Terimleri Sözlüğü, şimdiye kadar gerçekleştirilemeyen Türkçede terim birliğine varılması konusunda önemli bir rol oynayacak; diğer yandan da Türkçe bilim ve teknoloji yazımında bir başvuru kaynağı olacak.

Projenin yürütücülüğünü üstlenen Prof. Dr. Bülent Sankur, yaklaşık 35 yıldır ülkemizde bilim dilinin gelişmesi için emek veriyor. Geçtiğimiz günlerde gerçekleştirilen TÜBA 47. Genel Kurulu'nda, Mühendislik Terimleri Sözlüğü'nün yayına girmesi sürecindeki çalışmalarından dolayı kendisine bir plaket sunulan Prof. Dr. Bülent Sankur ile yürütücülüğünü üstlendiği proje hakkında konuştuk.

2010'ların başından bu yana bu projenin başındasınız. Öncelikle, bu çalışma nasıl bir ihtiyaçtan kaynaklandı, öğrenebilir miyiz?

Yaklaşık 35 yıldan beri sözlüklerle, terim çalışmaları ile uğraşıyorum. Bu biraz Türkçeye olan tutkumdan Türkçe'nin güzelliğine inancımdan kaynaklanıyor. Bilimin, felsefenin düşüncenin ancak bir dilin aydınlığında gelişebileceğine inandığım ve Türkçe'nin de buna elvereceğine inandığım için uzun yıllardan beri güzel Türkçe yazı yazmaya çalışıyorum; Türkçe terimler geliştirmekle uğraşıyorum. Daha önce Türk Dil Kurumu üyesiydim, birçok defa sözlüklerim yayımlandı ve İnternet'teki elektronik sürümlerinin yüzbinler mertebesinde indirildiğini duydum. Daha önceki çalışmalarım kendi meslek alanımda, bilişim ve elektronik mühendisliği alanındaydı. O alanda çok kapsamlı bir sözlük hazırlamıştım. Bu sözlük defalarca basıldı ve piyasada tükendi. Önceki çalışmalarımı dikkate alan kurum beni, Türk Bilimler Akademisi Mühendislik Bilimleri Sözlüğü'nün yürütücülüğüne getirdi ve halen bu görevi sürdürmekteyim.

Bu proje, Türkçedeki kavram ve terim kargaşasını bir noktada sona erdirmek, bir terim birlikteliği sağlamak, Türkçe'nin gelişmesine yol açmak amacıyla başlatılmış olan bir proje. Bu projenin sonunda 100 bin terime yakın bir dağarcık ortaya çıkacak. Mühendislik bilimlerinde dalındaki sözlükte 33 bin terim var. Bu halen gelişmekte olan bir dağarcık. Doğa bilimleri

sözlüğü, tıp terimleri sözlüğü, sosyal bilimler sözlüğü olmak üzere dört sözlüğün birlikteliğiyle 100 bin terim civarında olacak. TDK'nın Türkçe Sözlüğünde 55.000 madde başı olduğunu düşünürsek bu çalışmanın TÜBA'nın sözlük gelişimine ne kadar önemli bir katkısı olduğu anlaşılır.

Türkçe'de bilimsel terimler anlamında ne gibi sorunlarla karşılaşılıyor?

Şu an Türkiye'de üniversite eğitiminde ders kitabı yazarlar için, makale yazarlar için, konferans düzenleyenler için büyük sorun terim birlikteliğinin olmaması. Bir noktada herkesin her aklına esenen terimi kendine göre kullanıyor olması, eğitimin giderek İngilizleşmesiyle insanların Türkçeden soğumaları, Türkçe bilim tarzında düşünme alışkanlıklarının olmamasından kaynaklanan giderek artan ağırlaşan bir sorun var. TÜBA'nın sözlüklerinin Türkçeye olan inancı pekiştireceğini düşünüyorum. Bu sayede insanların daha özenerek, daha doğru biçimde terimleri kullanacağı inancına sahibim. Ben de bu hevesle, bu tutkuyla bu projeyi yürütüyorum.

Projede sizin dışınızda aktif olarak çalışan kaç akademisyen var?

Şu anda projede aktif olarak 132 değişik uzmanlık alanlarından hoca çalışıyor. Ama bugüne kadar bütün çalışanları hesaba katarsak 252 kişinin emeğinin sonucu olarak oluşmuş bir sözlükten söz ediyoruz. Sadece

* Bu röportaj <http://www.ntv.com.tr/egitim/turkce-yeni-bilim-terimlerine-kavustu,8EtqjLtm2UCCPtP5LEE04g> adresinde 30 Temmuz 2015 tarihinde yayınlanmıştır.

mühendislik terimleri sözlüğünden bahsediyorum tabi. Elektronik mühendisliğinden kimya mühendisliğine, tekstil mühendisliğinden uçak uzaya kadar her alanın seçkin uzmanları tarafından geliştirilmekte olduğunu söyleyebilirim.

Ben, hem bir sözlükbilimci yaklaşımıyla katkıda bulunuyorum, hem Almanca ve Fransızca karşılıklarını derliyorum, hem de sözlüğün bütünlüğünü sağlamak, kuşbakışı değerlendirerek tutarlılığını sağlamak için çaba gösteriyorum. Bu tamamen gönüllü yapılan bir şey. Tüm katkıda bulunanlar, ben dahil hiç bir maddi getiri olmadan tamamen inancımızla sevgimizle çalışıyoruz. Zaten sevgi tüm erdemlerin başıdır. Gerçekten dile saygı ve sevgiden kaynaklanan bir tutkuyla şu anda çalışıyorum.

Bilim dünyası ağırlıklı olarak Batı terimleri tarafından domine edilen bir dünya... Bu anlamda, bunun dışında farklı bir yol olduğunu göstermeye çalışıyorsunuz diyebilir miyiz?

Her mühendislik alanının her bilim dalının kendine özgü terimleri var. Bu bütün dünyadaki terimler sözlüklerinde olduğu gibi Türkçe bilim ve mühendislik terimlerinde de aynı şekilde uzmanlık terimlerini koyuyoruz. Dolayısıyla bu terimler üniversite ders kitaplarında geçen, yüksek lisans ve doktora tezlerine kullanılan, TÜBİTAK'ın, ULAKBİM'in anahtar sözlük olarak başvurduğu, bakanlar ve bürokratların şartname hazırlarken kullandıkları, uluslararası ticarette, endüstride şartname katalog hazırlarken kullandıkları veya teknik düşünceye sahip sade vatandaşının kullandığı terimler bunlar.

Amacımız mümkün olduğu kadar benimsenebilir, herkesin anlayabileceği kabul edebileceği ve anlam saydamlığı olan terimler yaratmak. Anlam saydamlığı olarak derken şundan bahsediyorum: konuya hakim olmayabilir, biri yeni duymuş olabilir, fakat terimi görür görmez zihninde ışık yanmasını, olayı kavramasını bekliyoruz. Dolayısıyla soyut yabancı bir terimden çok Türkçenin bağrından çıkmış bir Türkçe sözcükle karşılamayı çalışıyoruz, tabii olabildiğince. Muhatap olduğumuz kitle bütün Türkiye. Akademisyenlerden başlayarak ticaret hayatındaki insanlardan,

bakanlıklardaki görevlilerden, endüstrideki işçilere kadar, lise fizik öğretmenlerinden esnaf vatandaşa, ev kadını Ayşe Teyze'ye kadar.

Zaman zaman TDK'nın bazı kelimelerin karşılığı olarak Türkçe ifadeler önerdiğini görüyoruz. Bu projede de böyle somut öneriler var mı?

Türkçe bir noktada çok doğurgan bir dil, bu Türkçe'nin büyük bir mutluluğu diyelim, bir yandan da kökleri çok az olan bir dil ki, bu da Türkçe'nin kadersizliği ve zorluğu. Dolayısıyla bu terimleri yaratırken gerçekten de dille boğuşmamız, dille çatışmamız, dilin sınırlarını yer yer zorlamamız gerekiyor. Fakat daha önce de belirttiğim gibi amacımız herkes tarafından benimsenebilir, anlaşılabilir, hemen zihinde kalabilir terimleri yaratmak. Olabildiğince Türkçe terim kullanmaya çalışıyoruz. Fakat birçok yerde, uluslararası terminolojide kullanılan Latince

ve Grekçe kökenli terimleri tabi ki biz de kullanıyoruz. Buralarda sınırları zorlamıyoruz. Çünkü amacımız iletişimi koparmamak, Türkçeye girmiş, yerleşmiş kökleşmiş yabancı kökenli terimlerle boğuşmuyoruz. Ama yabancı kökenli terimleri Türkçe telaffuzlarıyla ve türetim kuralları ile kabul ediyor ve tanımlarını elverdiğince Türkçe terimlerle yapmaya çalışıyoruz. Sözlüğün en önemli özelliği içeriğinin yarı ansiklopedik olması çünkü sadece İngilizce-Türkçe bir dizin çok yetersiz kalıyor. Terimlerin tanımlarını yaparken birçok başka terimde kullanılıp işleniyor,

dolayısıyla terimler tanımlarda işlendikçe yerleşiyor ve daha iyi kurgulanıyorlar. Örnekleriyle ve kapsamlı tanımıyla konuyu bir dersi hazırlarken adeta bir hocanın başvuracağı ipuçları o terimlerde terimlerin ansiklopedik tanımlarında var.

Bir diğer önemli husus sözlüğün çok dilli olması. Çok dilli düşünmenin şöyle bir yararı var: sadece İngilizceye takılıp kaldığımızda dil İngilizce kokmaya, söylemimiz tek bir yabancı dilin mantığına yaklaşıyor. Oysa çoğu zaman Almanca, Fransızca karşılıkları çok daha mantıklı olabiliyor ya da Türkçe'nin mantığına daha yakın olabiliyor. Dolayısıyla en azından üç dilden seçenekleri göz önüne alarak Türkçe karşılık önerebiliyoruz. Bu arada hemen belirtiyim, bu çalışmayı yaparken her şey sıfırdan başlanmadı. Bugüne kadar Türkçe eğitim yapan kurumlardan, Türkçe yazılmış kitaplardaki yerleşmiş bütün terimleri göz önüne aldık bu büyük mirası kullanıyoruz.



Bütün bu anlattıklarınızdan yola çıkarak “Türkçe bir bilim dili olabilir mi” tartışmasının neresinde duruyor bu çalışma?

Bence Atatürk'ün yaptığı en önemli devrim dil devrimi. Gerçekten de kendi toprağında soluyamayacak kadar yabancı dillerin egemenliği altında olan bir Osmanlıcadan dupduru bir Türkçe yaratılması yolunu açıyor TDK'ı kurarak. Bu süreç bugün de aynı hızla devam ediyor. 1930'lu yıllardaki yazılmış kitaplarla, 1970'lerdeki, 2000'lerdeki yazılmış kitaplara baktığımızda ne kadar büyük mesafe alınmış olduğunu görüyoruz. Bu, aynı zamanda Türkçe'nin bir bilim dili potansiyeli olduğunu gösteriyor. Muhakkak ki Türkçe'nin bir bilim dili olma yolunda daha uzun mesafe kat etmesi gerekiyor, daha göğüslemesi gereken büyük zorluklar var. Ama bilişim terimlerinde, sosyal bilimlerde olduğu gibi kendi rüşünü ispat etmiş kendi bilim dili yeteneğini ispat etmiş bir dil şu anda.



Bilim dilinin gelişmesi için toplumda bilimin üretilmesi gerektiği savı hakkında neler söylemek istersiniz?

Türkçe'nin toprağında soluyarak, Türkçe mantığıyla bilim yapmak, teknoloji geliştirmek çok çok önemli. Öte yandan 1990'larda YÖK'ün aldığı kararla İngilizce yayınlar başat hale gelince Türkçe ikinci plana düşmüş gibi oldu. Türkçe makale ve kitap üretimi dramatik bir şekilde azaldı. Şu anda bilim akademilerinin gayretiyle tekrar Türkçe kitap yazma özendirmeleri var. Biz bu aşamada Türkçe terimleri geliştirmekle başlayıp, bu sürecin insanları Türkçe yazmaya özendireceğini umuyoruz. Dolayısıyla Türkçe literatürün gelişeceğini en azından gelişmesinin önündeki engellerin kalkacağını düşünüyoruz.

Sözlükler hiçbir zaman bitmez, yaşayarak da tanık oldum, 30 küsur yıldan beri sözlüklerle çalışıyorum. 20 yıl, 10 yıl önce yapılmış olan terimlerin bazen pörsüdüğünü, köhnediğini görüyorum. Onların yerine daha taze güncel tanımları görüyorum. Büyük bir hızla yeni terimler oluşuyor. Bazı terimler hiçbir yerde kullanılmadığı için gündemden düşüyor, onları çıkarmamız gerekiyor. Kuyumcu titizliğiyle boğuşarak devam ediyoruz.

Mühendislik Terimleri Sözlüğü'ne okurlar nasıl ulaşabilir?

Şu anda beta sürümüyle bir yıl boyunca çevrimiçi olarak elektronik ortamda erişimi söz konusu. Belli bir olgunluk sürecinden sonra sözlük kâğıt baskı olacak. Şu anda TÜBA Sosyal Bilimler sözlüğü zaten basılmış durumda; Mühendislik Terimleri Sözlüğü de 2016'da basılmış olacak.

Son olarak, bilim dilinin gelişimi, değişimi dünyada nasıl bir seyir izliyor? Batı'da da hazırladığınız sözlüğe benzer çalışmalar var mı?

Ana dilini seven ve sayan ulusların hepsinin çok yoğun bir terim çalışması içinde olduğunu görüyorum. UNESCO istatistiklerine göre şu an dünyada 900 bine yakın terim var. Teknolojiye can suyu verecek terim sayısının daha az olduğu kesin. Dünyadan en somut örneklerinden biri, Quebec Fransızlarının hazırladığı üç

milyona yakın terim barındıran terimler sözlüğü. Bu belki de dünyadaki en büyük dağarcık. Quebec, Kuzey Amerika'da 350 milyonluk İngilizce konuşan nüfus içinde 6 milyonluk Fransızca konuşan bir topluluk. Bu topluluğun varlığını sürdürmesi adeta dile dayanıyor. Bunun dışında İsrail'den Vietnamlılara kadar Ruslardan Almanlara kadar terim çalışmalarını sürdüren çok değişik gruplar var, ulusal terminoloji kurulları bulunuyor.

Uluslararası çok dilli sözlüklere baktığım zaman çoğu zaman Türkçenin yer almadığını görüyorum. En büyük arzularımdan biri de uluslararası çok dilli sözlüklere Türkçeyi de katabilmek. İkincisi bu sözlüğün elektronik ortamda bulunması, herkes tarafından erişilebilir olmasının büyük yarar sağladığını düşünüyorum. Kendi anadiline sevgi, saygı duyan insanlar oldukça dil muhakkak ki çok gelişecektir.

Prof. Dr. Bülent Sankur kimdir?

1970 yılında Boğaziçi Üniversitesi Elektrik Mühendisliği Bölümü'nden mezun olan Bülent Sankur, doktora derecesini 1976'da Rensselaer Polytechnic Institute'den aldı. 1976'dan bu yana Boğaziçi Üniversitesi'nde Elektrik-Elektronik Mühendisliği'nde öğretim üyesi olan Sankur'un çalışma alanları arasında Dijital Sinyal İşleme, Görüntü ve Video Sıkıştırma, Biyometri, Kavrama ve Multimedya Sistemleri yer alıyor.